

УДК 378.1:378.046.4

Світлана Шара

ЕТАПИ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У «ШКОЛІ МОЛОДОГО ВИКЛАДАЧА» ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО- ПЕДАГОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

У статті розкривається технологія і зміст навчання у «Школі молодого викладача», які сприяють професійно-педагогічній адаптації молодих викладачів ВНЗ непедагогічного профілю. Цю технологію складають п'ять етапів: мотиваційний (лекційний, теоретичний, інструкційний), інтенсифікації (практичний, створення бачення себе як викладача), персоналізації (варіативної практики, репетиторства, «коучингу», наставництва), відбору (активної практики, контролю і корекції), проектування (творчих експериментів).

Ключові слова: *молодий викладач вищого навчального закладу, професійно-педагогічна адаптація, якість професійно-педагогічної адаптації, технологія і зміст навчання, «Школа молодого викладача».*

В статье раскрывается технология и содержание обучения в «Школе молодого преподавателя», содействующие профессионально-педагогической адаптации молодых преподавателей вузов непедагогического профиля. Эту технологию составляют пять этапов: мотивационный (лекционный, теоретический, инструкционный), интенсификации (практический, создание видения себя как преподавателя), персонализации (вариативной практики, репетиторства, «коучинга», наставничества), отбора (активной практики, контроля и коррекции), проектирования (творческих экспериментов).

Ключевые слова: *молодой преподаватель высшего учебного заведения, профессионально-педагогическая адаптация, качество профессионально-педагогической адаптации, технология и содержание обучения, «Школа молодого преподавателя».*

The article reveals the technology and content learning in «School of young teachers» promoting vocational and educational adaptation of young university teachers of non-pedagogical profile. Purpose of the article is the identification and description of the main stages of professional and pedagogical adaptation of young teachers in non-pedagogical profile universities. This technology consists of five stages: motivation (lecture, theoretical, instructional), intensification (practical, a vision of himself as a teacher), personalization (variable practice, tutoring, coaching, mentoring), selection (active practice, control and correction), design (creative experiments). The article proves

technology and content of education in «School of young teachers» as a form of organized training for young teachers in higher educational establishments. The feature of them was that, in the context of professional and pedagogical adaptation they focused on «alive», demanded in practice and effective knowledge. Great importance is the experience of forming «personal knowledge» based on the potential activation of young teacher personality.

Key words: *young teacher in higher educational establishments, professional and educational adaptation, stages of professional and pedagogical adaptation, technology and learning content, «School of young teacher».*

Актуальність проблеми якості професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю змушує українські ВНЗ здійснювати пошук ефективних технологій і оптимального змісту їхнього навчання у системі післядипломної освіти. Так, у ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» накопичений певний досвід післядипломної освіти фахівців, зокрема, у «Школі молодого викладача» («ШМВ»), який, безперечно, заслуговує на поширення.

З метою вирішення проблеми пошуку технологій і змісту післядипломної освіти для забезпечення ефективної професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів, нами був проведений її теоретичний аналіз в останніх наукових дослідженнях [1–3 та ін.]. Незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості наукових праць, присвячених проблемі адаптації та професійно-педагогічної адаптації особистості, вона залишається однією з найбільш дискусійних і невирішених (О. М. Галус, Л. М. Мітіна, О. Г. Мороз, Д. В. Ольшанський, І. І. Облес, В. А. Семиченко, Л. П. Хахула та ін.), що спричинено складністю і системністю самого феномену адаптації, невизначеністю місця професійної адаптації викладача ВНЗ в процесі його професійного розвитку й спробами ототожнювати її з професійною адаптацією вчителя. Поза увагою дослідників залишилася проблема побудови чіткої технології і змісту навчання у «ШМВ», які максимально сприяють професійній адаптації молодих викладачів ВНЗ непедагогічного профілю.

Тому метою статті є виділення і опис етапів технології навчання і відбору його змісту, що забезпечать якість професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів ВНЗ непедагогічного профілю.

Завданням дослідження стало, по-перше, визначення основних етапів технології навчання у системі корпоративного підвищення кваліфікації молодих викладачів ВНЗ непедагогічного профілю; по-друге, апробація змісту навчання у «ШМВ», які в комплексі (технологія і зміст) сприяють якісній професійно-педагогічній адаптації молодого викладача.

Розпочинаючи виклад суті й результатів нашого дослідження, зазначимо, що нами апробовані технологія і зміст навчання у «ШМВ» як

організованій формі підвищення кваліфікації молодих викладачів у вищих навчальних закладах. Особливістю їх було те, що, у контексті професійно-педагогічної адаптації, вони були орієнтовані на «живі», затребувані практикою і дієві знання. Велике значення мав досвід формування «особистісного знання» з опорою на активізацію потенціалу особистості молодого викладача. Основою формування дієвих знань було безпосереднє спілкування молодих викладачів у навчальному процесі («жива педагогіка»), прояв активності слухачів «ШМВ» у виборі способів набуття знань, конструювання власних знань.

Щоб описати використовувану нами технологію навчання та методичні процедури, які забезпечують якість професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів ВНЗ непедагогічного профілю, скористаємося логікою, визначеною етапами цієї технології. Ми виділяємо п'ять етапів даної технології: мотиваційний (лекційний, теоретичний, інструкційний), інтенсифікації (практичний), персоналізації (варіативної практики, репетиторства, «коучингу», наставництва), відбору (активної практики, контролю і корекції), проектування (творчих експериментів).

Етапам технології професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів відповідали певні методичні процедури. Так, на першому етапі – мотивації – застосовувалися вступні лекції, міні-дискусії, урахувалися пропозиції молодих викладачів. На другому етапі – інтенсифікації – лекції проблемного викладу, лекції-візуалізації, лекції із запланованими помилками, семінарські заняття проблемного викладу, інформаційні методи навчання. На третьому етапі – персоналізації – підвищення кваліфікації молодих викладачів здійснювалося на основі вибраних ними стратегій у модульному навчанні. На четвертому етапі – відбору – застосовувалися лекції-прес-конференції, лекції вдвох, тренінги, ігри, методики навчання у співробітництві. На п'ятому етапі – проектування – переважали методики проєктивної освіти, самостійна робота слухачів курсів у «ШМВ», підсумкові лекції; здійснювався контроль за результатом роботи над теоретичним матеріалом.

На етапі мотивації (постановки мети і завдань навчання, визначення потреб і можливостей молодих викладачів) будувалася спільна діяльність викладача «ШМВ» і її слухачів – молодих викладачів. Визначення молодими викладачами особистісно значущих (важливих для себе) мети і завдань вивчення педагогічних дисциплін розпочинається із їхнього ознайомлення з об'єктивними вимогами до викладання дисциплін у вищій школі, виробленими на основі Державних освітніх стандартів. Також молоді викладачі знайомилися з інформацією про їх участь в експерименті і про його мету. Оскільки молодим викладачам важко переключитися на принципово нову технологію професійно-педагогічної адаптації, їм складно було прийняти мету і завдання навчання. Для подолання цих складнощів на вступному занятті ми застосували прийом обґрунтування необхідності

зміни існуючих у методиці викладання у вищій школі ідей і підходів традиційної педагогіки. На основі демократичного, відвертого і щирого спілкування, молодими викладачами були прийняті ідеї про необхідність застосування сучасних підходів до навчання, врахування особистісно значущих для викладачів питань під час проектування змісту навчальних дисциплін, надання можливості вибору і самовизначення у формах і засобах підвищення кваліфікації, оновлення методик викладання, орієнтація на потенціал і можливості кожного молодого викладача.

Також на вступному занятті проводилася корекція цільових установок, змістової і процесуальної сторін навчального процесу з урахуванням виявлених очікувань молодих викладачів. Наприкінці вступного заняття, молодим викладачам було дане невелике письмове завдання – висловити свої побажання щодо організації підвищення кваліфікації у «ШМВ» і переліку дисциплін, які слід вивчати. Ми проаналізували побажання молодих викладачів стосовно організації навчального процесу і врахували такі їх побажання: застосування молодими викладачами набутих теоретичних знань під час проведення лекцій і практичних занять, надання молодим викладачам можливостей самореалізації, підготовка особистісних проектів викладання дисциплін як умови отримання свідоцтва про підвищення кваліфікації, введення до навчальних дисциплін питань, які цікавлять молодих викладачів, незважаючи на те, планувалося їх вивчення у «ШМВ», чи ні. Отже, на вступному занятті нам вдалося корелювати мету і завдання підвищення кваліфікації у «ШМВ» і вирішити завдання прийняття молодими викладачами мети і завдань навчання.

На етапі інтенсифікації навчального процесу (практичний, створення бачення себе як висококваліфікованого викладача) компактно, стиснено подавалася інформація курсів підвищення кваліфікації у «ШМВ» з використанням комп'ютера, що вело до синергетичного ефекту професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів. Форми організації навчання відрізнялися від традиційних за змістом і методикою: лекції проблемного викладу, лекції-візуалізації, лекції із запланованими помилками; семінарські заняття проблемного характеру. Лекція проблемного викладу спочатку викликала труднощі, адже, по-перше, такі форми рідко застосовувалися, по-друге, готовність молодих викладачів до саморозвитку (за результатами діагностики) була досить низькою. Тому проблемна ситуація мала сприяти виникненню проблем і завдань, значущих для молодого викладача, які він повинен вирішувати, також враховувати можливості молодих викладачів особистісного і професійного характеру. Організатором пізнавальної діяльності були педагоги «ШМВ» і самі молоді викладачі в тісному взаємозв'язку. Ці підходи застосовувалися і на семінарських заняттях проблемного викладу.

Лекція-візуалізація поєднувала в собі елементи проблемності і наочності, була каталізатором суб'єктивних переживань і взаємин молодих

викладачів, вільного і повного сприймання педагогічної дійсності, підвищувала ефективність сприймання, розуміння і засвоєння інформації. Обов'язковою умовою було використання візуальних матеріалів (опорних таблиць, схем, графіків) у поєднанні з елементами внутрішньої наочності молодих викладачів. Оскільки специфіка спеціалізації викладачів була дещо віддаленою від суті педагогічної науки, то такий підхід використовувався під час розгляду методологічних і теоретичних тем з методики викладання у вищій школі.

На лекції із запланованими помилками, особлива увага приділялася вмінням молодих викладачів оперативно мислити, швидко аналізувати і орієнтуватися в інформації. Лекція розвивала гнучкість і компетентність у вирішенні міжособистісних протиріч, вміння застосовувати власні творчі здібності й інтуїцію, почуття відповідальності за вибір і власні погляди. Цінність лекції із запланованими помилками полягала у стимулюванні активності молодих викладачів у сприйнятті інформації, її збереженні, відтворенні, аналізі і оцінюванні. Особистісне значення цих лекцій полягало в аналізі і контролі викладання й одночасній перевірці рівня своїх знань і вмінь з даної теми. Лекції сприяли пізнавальній активності викладачів і розвитку їхнього мислення, вимагали попередньої підготовки, реалізували функцію уточнення, систематизації і узагальнення уявлень і знань молодих викладачів.

На етапі персоналізації (варіативної практики, репетиторства, «коучингу», наставництва) робота розпочиналася зі спільного вироблення молодими викладачами і педагогами «ШМВ» стратегій вивчення методики викладання дисципліни, на якій спеціалізувався молодий викладач. Персоналізація або індивідуалізація у технології професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів стала можливою на основі модульного навчання, адже модулем є навчальний пакет, що охоплює концептуальну одиницю навчального матеріалу і рекомендовані дії для того, хто вчиться, що виконуються ним в індивідуальному темпі.

Модульне навчання надавало великі можливості цілеспрямованого розвитку у молодих викладачів комунікативних і організаторських здібностей, здатності до самовираження і самореалізації як викладача. Модульна програма індивідуалізувала процес навчання і надавала більші можливості для спілкування з текстом. Це було важливим для вивчення психолого-педагогічних дисциплін. Розвинути навичку спілкування можна лише в умовах ситуації спілкування молодих викладачів.

Персоналізація навчання досягалася: по-перше, демократичними взаєминами (молоді викладачі самі обирали освітню траєкторію, вільно почували себе у спілкуванні з педагогами «ШМВ», дискусії відбувалися у атмосфері психологічного комфорту); по-друге, організацією наставництва з боку педагогів «ШМВ» для відпрацювання молодими викладачами навичок професійної діяльності. Оцінити власні навчальні й практичні

досягнення молоді викладачі могли самостійно на основі запроваджених правил нарахування балів за весь спектр своєї науково-педагогічної діяльності.

На етапі відбору (активної практики, контролю і корекції) застосовувалися технології навчання у співробітництві, лекції-прес-конференції, лекції вдвох; тренінги; ігри. Технології навчання у співробітництві давали змогу за короткий проміжок часу вирішити завдання інтенсивного формування та розвитку педагогічних навичок і вмінь молодих викладачів, відібраних для роботи на кафедрах університету.

Для молодих викладачів важливе значення мали лекції-прес-конференції (прес-конференція – зібрання представників засобів масової інформації, на яких офіційні особи, вчені інформують їх з актуальних питань, відповідають на запитання журналістів). Саме в них великий потенціал відображення в навчальному процесі можливостей застосування педагогічних знань і вмінь. Лекції-прес-конференції давали можливість розвивати і удосконалювати готовність молодих викладачів до сміливого і відкритого самовираження, вступати в контакт (близький до професійної ситуації спілкування) із виступаючим, вміння приймати позиції і цінності інших, відчувати відповідальність за прояви особистісного характеру у відповідності з особливостями всіх критеріїв особистісного зростання. Ці лекції приваблювали молодих викладачів до вивчення найважливіших тем, сприяли уточненню, систематизації і застосуванню педагогічних знань. Слід відзначити інтерес молодих викладачів до проблем, викликаних перетвореннями у сфері сучасної освіти і науки, які виносилися на обговорення самими молодими викладачами.

Лекції «вдвох» використовувалися під час розгляду питань, інтегрованих за своїм характером, близьких чи спірних у їх розумінні, вирішенні проблем (наприклад, розгляд типів моделей кредитних систем під час вивчення теми «Європейська кредитно-трансферна та система накопичення – ECTS», розгляд відмінностей і подібності систем вищої освіти України і Європейських держав під час вивчення теми «Принципи, шляхи і засоби адаптації Європейської кредитно-трансферної системи у вищу освіту України» тощо). Навчальна дискусія була провідним методом організації лекції з участю двох осіб, які відстоювали різні (предметно орієнтовані) точки зору. Організаційна особливість наукового спору полягала в наданні молодому викладачеві можливості безпосередньої участі в занятті.

У тренінгах відпрацьовувалися навички роботи викладача, міжособистісного спілкування, усвідомлювалися власні погляди і позиції.

На етапі проектування (творчих експериментів) застосовувалися: технології проєктивної освіти; підсумкова лекція; контроль за результатом роботи над теоретичним матеріалом курсу; запроваджувалися результати самостійних проєктів молодих викладачів. Технології навчання так званого четвертого покоління стосувалися технологій особистісно-центрованої, проєктивної освіти. Оскільки молодий викладач не лише розвивав себе як

викладача, приміром, економіки, а й сам «конструював» себе у цій професії, проєктивна освіта створювала можливості для цього. Експериментальне застосування проєктивної освіти показало, що, коли освіта ставала засобом реалізації молодим викладачем власного проєкту життєвого шляху, радикально змінювалася і роль викладача «ШМВ» – від авторитарної моделі передачі «абсолютних істин» він переходив до викладання як способу залучення молодого викладача до цінностей і технологій добування особистісно-значущих знань, які сприяли реалізації його життєвого проєкту. Ми проєктували середовище, яке було відповідним до запитів молодого викладача, завдань, які він ставив перед собою згідно з логікою своїх інтересів, власних потреб.

Ми надавали суттєвого значення дослідницькому навчання у експериментальній роботі, що найефективніше формувало творчі здібності молодих викладачів. Сутність технології дослідницького навчання полягала у тому, щоб побудувати навчальне пізнання як систему завдань і розробити алгоритм дії молодого викладача. Вітчизняна наука має значні надбання з дослідницького (проблемного, евристичного) навчання, яке А. Хуторський називає дидактичною евристикою [4, с. 128]. Основну характеристику дослідницького навчання ми вбачали у створенні молодими викладачами освітніх продуктів під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін у «ШМВ». Освітня продукція була матеріалізованими результатами їхньої діяльності у вигляді текстів, таблиць, схем, малюнків, комп'ютерних презентацій з дисципліни викладання.

Когнітивні якості, необхідні молодому викладачеві для професійно-педагогічної адаптації: допитливість, аналітичність, синтетичність, уміння бачити причини і наслідки сучасних проблем, схильність до експерименту; креативні – захоплення, натхнення, уява, інтуїція, неординарність, винахідливість, відчуття новизни, незалежність, схильність до розумного ризику, прогностичність; методологічні – вміння ставити мету і досягати її, творення норм, схильність до планування, комунікабельність, бачення смислу, рефлексивність, самоспостереження, самоаналіз, самооцінка тощо. Ріст професійно-педагогічної адаптованості молодих викладачів був умовою і результатом дослідницької діяльності. У дослідницькому навчанні навчальний продукт оцінювався за тим, наскільки він відрізнявся від заданого, чим більше наукової і культурної новизни, тим вище оцінювалася праця викладача.

Дослідницьке навчання використовувалося як своєрідний прообраз професійного життя, молоді викладачі моделювали аналогічні явища викладання дисциплін. Вони застосовували методи: образного і символічного бачення; дослідницького спостереження; конструювання психолого-педагогічних понять, правил, теорій, гіпотез; прогнозування; образного бачення викладача-професіонала; формування мети із запропонованого викладачем «ШМВ» набору цілей, конструювання мети за допомогою

алгоритмів, створення власних таксономій навчальної мети і завдань; створення індивідуальних навчальних планів; самоорганізації навчання; взаємного навчання; рецензії; самоконтролю дослідницької діяльності; самооцінки.

Таким чином, розглядаючи технології і зміст підвищення кваліфікації молодих викладачів у «ШМВ» ВНЗ непедагогічного профілю, ми прийшли до висновку, що лише комплексне поєднання технології і змісту дає можливість якісної професійно-педагогічної адаптації молодого викладача. Нами, з метою визначення проблем, пов'язаних з адаптацією, відповідно до розроблених технології і змісту проведено навчання молодих викладачів. Це дало можливість своєчасно виявити труднощі молодих викладачів у процесі їх адаптації, врахувати специфіку їх професійного розвитку. Щодо подальших наукових досліджень, вважаємо доцільним наукове обґрунтування створення відповідного науково-методичного центру, функції якого полягали б у проектуванні технологій і змісту підвищення кваліфікації викладачів, діагностуванні, координації, профілактичній та корекційній діяльності, просвітництві з питань адаптації молодих викладачів. Існує необхідність розробки та апробації системи педагогічного управління адаптацією майбутніх викладачів до роботи в нових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галус О. М. Професійна адаптація студентів в умовах ступеневого педагогічного ВНЗ: монографія / Олександр Мар'янович Галус. – Хмельницький : ХГПА, 2007. – 473 с.
2. Облес І. І. Педагогічні умови професійної адаптації викладача вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. І. Облес. – Запоріжжя, 2008. – 19 с.
3. Хахула Л. П. Професійно-педагогічна адаптація молодих викладачів вищих аграрних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. П. Хахула. – К., 1998. – 19, с.
4. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М. : Издательство Московского университета, 2003. – 415 с.